

BULAEA LICHATSCHOVI (HUMMEL, 1827) XONQIZI QO'NG'IZINING MORFOLOGIYASI VA TARQALISHI

Omonova Sevara Akramjonovna
FarDU, o'qituvchi

Annatosiya. Maqolada *Bulaea lichatschovi* (Hummel, 1827) – Coccinellidae oilasi, Coccinellinae (Latreille, 1807) kenja oilasi, *Calvia* (Mulsant, 1850) avlodiga mansub xonqizi qo'ng'izi biologiyasi, hayot sikli va ekologik xususiyatlarini o'rganilishi biologiyasi, hayot sikli va ekologik xususiyatlarini o'rganilishiga doir ma'lumotlar keltirilgan. *Bulaea lichatschovi* (Hummel, 1827) tarqalgan hududlar ham ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar. *Bulaea lichatschovi*, marshrutli, statsionar, koordinatalar, lichinka, imago, entomologik, botop, fauna, agrobiotsenoz, medial, lateral, pronotum, fitofag.

Kirish. Qishloq xo'jalik ekinlarining hosildorligini oshirishda zararkunandalarga qarshi samarali va atrof-muhitga zararsiz kurash vositasi va usullaridan foydalanish istiqbolli hisoblanadi.

Mazkur qo'ng'izlarining biologiyasi, hayot sikli va ekologik xususiyatlarini o'rganilishi ayrim muhim amaliy va nazariy muammolar yechimini topish imkoniyatini yaratishi mumkin.

Bulaea lichatschovi (Hummel, 1827) – Coccinellidae oilasi, Coccinellinae (Latreille, 1807) kenja oilasi, *Calvia* (Mulsant, 1850) avlodiga mansub xonqizi qo'ng'izi hisoblanadi.

Bulaea lichatschovi qo'ng'izi yer yuzining deyarli ko'p qismida jumladan, Yevropa, Rossiyaning Yevropa qismi, Hindiston, Shimoliy, Markaziy Afrika, Polsha, Mongoliya, Qozog'iston, O'zbekiston, Xitoy, Afg'oniston, Tojikiston Respublikasi, Turkmaniston respublikalari, Eron, Suriya, Turkiya hududlarida keng tarqalgan.

Material va tadqiqot uslublari. Tadqiqot ishlari Farg'ona viloyatining O'zbekiston, Beshariq, Bog'dod, Navbahor, Quva, Toshloq, Farg'ona tumanlarida 2021-2022 yillar davomida olib borilgan marshrutli va statsionar amaliy tadqiqotlar natijasida 21 ta koordinatalardan jami lichinka va imago bosqichidag 150 ortiq yig'ilgan qo'ng'izlar namunalari o'rganish asos bo'ldi. Shuningdek, marshrutlar bo'ylab statsiyalar yoki biotoplardan hasharot namunalari yig'ilib, ular entomologik usullari bilan qayta ishlendi, matratsnik (to'shama) va entomologik qutichalarga joylandi va ularning fotosuratlarini olindi. Koxsinellidlar faunasini o'rganish bo'yicha namunalari yilning bahor, yoz, kuz oylarida tog' oldi tekisliklari hamda qishloq xo'jalik agrobiotsenozlaridan yig'ildi. Agrobiotsenozlar va statsiyalarda xonqizilarni hisobga olish ishlari G.I.Savoyskaya va V.P.Semyanov usullari bo'yicha amalga oshirildi.

Tanasining o'lchami 4,5-5, mm uzunlikda bo'lib, boshining ustida 6-7 ta kichik dog'lari mavjud.

1-jadval

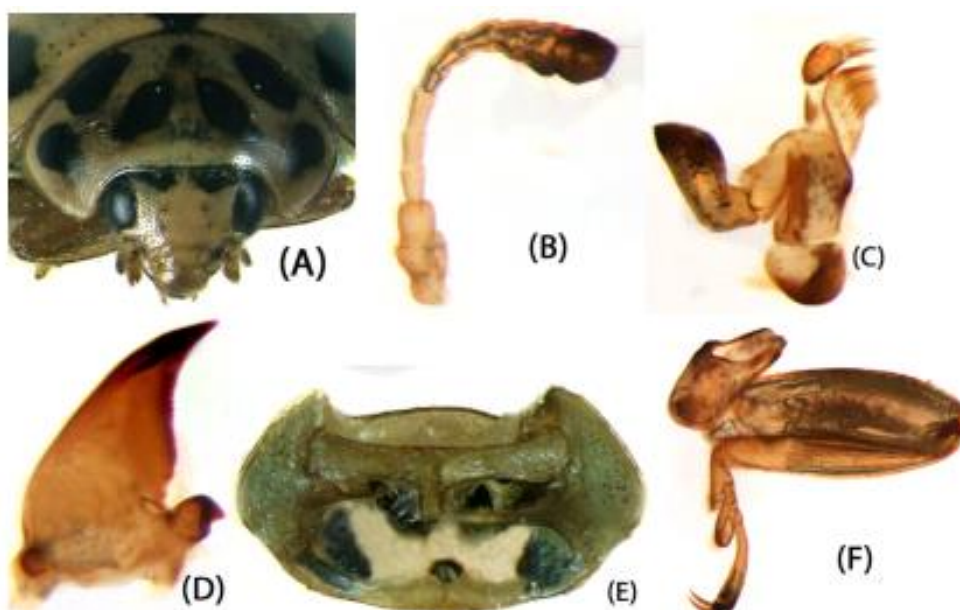
Bulaea lichatschovi (Hummel, 1827) tarqalgan hududlar

№	O'rganilgan hudud nomi	Koordinatasi
1.	Farg'ona tum. Oqbilol qishlog'i	40°18'11"N, 71°40'48"
2.	Quva tum. Tolmozor qishl.	40°31'35"N, 72°04'15"
3.	Quvasoy shahar	40°25'25"N, 71°58'22"
4.	Farg'ona shahar	40°24'31"N, 71°47'21"
5.	Farg'ona tum. Vodil qishl.	40°10'48"N, 71°43'13"

Qanotlarining har birida nozik, qoraygan chok bilan o'ralgan 10 ta no'xat shaklidagi dog'lar mavjud. Og'iz organi kemiruvchi tipda tuzilgan bo'lib, fitofag tur hisoblanadi. Ust qanotlari sariq, biroz qizil rangda yaltiraydi. Asosan cho'l zonasida tarqalgan. Farg'ona viloyati, Farg'ona tumani lavlagidan (*Beta vulgaris*) Quva tumani bedadan (*Medicago sativa*) hududlaridan topilgan (1-jadval).

Olingan natijalar va ularning muhokamasi. Tana cho'zilgan-oval, kuchli qavariq, orqa tomoni tuksiz. Bosh qismi sariq, orqa chetida qora belgilar korinib turadi, antennalar va og'iz qismlari sarg'ish jigarrang rangda bo'ladi (1-rasm).

Pronotum och sariqdan sarg'ish jigarranggacha, uchta juft qora dog'lar va medial bitta kichik qora nuqta, orqa sohada esa bir juft katta dog'lar, bir juft lateral chetida, yana bir juft cho'zilgan dog'lar old chetlari ustidagi median mintaqada, bir-biridan ajralib turadi, bir-biriga va o'rtada bitta kichik nuqta, ular ko'rinish jihatdan ajralib chiqadigan dog'lardan biroz yuqoriroq ko'rinishda bo'ladi. Ba'zan pronotum qora, lateral va o'rta mintaqa ochiq sariqdan sarg'ish jigarrang ham bo'lishi mumkin.

1-rasm. O'n nuqtali xonqizi qong'izi *Bulaea lichatschovi* ning morfologik ko'rinishi. (A- bosh va pronotumning old ko'rinishi; B- antenna; C-pastki jag' D-yuqori jag'; E-qorin bo'limi oxirgi bo'g'imi; F-oyog'i;)

Oyoqlari sarg'ish ba'zan jigarrang rangda bo'ladi. Ko'zlar kichik, 1,8-2,8 diametrli, zich qirrali, ko'zlar orasidagi masofa bosh kengligidan taxminan 0,62 marta. 1-1,9 diametr bilan ajratilgan.

Xulosa. Coccinellinae (Latreille, 1807) kenja oilasiga mansub fitofag tur hisoblanadi. Qanotlarining har birida nozik, qoraygan chok bilan o'ralgan 10 ta no'xat shaklidagi dog'lar mavjud. Adabiyotlar tahlili yuzasidan xulosa qilib aytganda, tanlagan tadqiqot mavzusiga qadar Farg'ona vodiysida koksineidlariga oid deyarli ilmiy izlanishlar amalga oshirilmagan. Shularni hisobga olgan holda, Farg'ona vodiysida koksineidlar biologiyasi, ularning ekologiyasi va xo'jalikdagi ahamiyatini o'rganish dolzarb mavzularidan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. ALI, M., NAQVI, AN, PERVEEN, R., AHMAD, K. VA HUSAIN I., 2014. Bulaeini qabilasining birinchi yozuvi (Coleoptera: Coccinellidae) Pokistondan umumiy va tur tavsiflari bilan. Pokiston J.
2. Aleksanov V. V. Kaluga shahrida ladybuglarning (Coleoptera, Coccinellidae) dastlabki ekologik va faunaviy tahlili // Kaluga Tabiatni o'rganish jamiyatining materiallari. Kitob. 8: Shanba. ilmiy ishlaydi. - Kaluga, 2008. - S. 112-122.
3. Akramjonovna, O. S. (2022). Sakkiz nuqtali skrupin *Hylotrupes Bajulus* Linnaeus 1758) qo'ng'iziga doir ma'lumotlar. *Principal issues of scientific research and modern education*, 1(7).
4. Akramjonovna, O. S. (2022). Nuqtali xonqizi *stethorus pusillus* (Herbst, 1797) ning tarqalishi, biologiyasi va qishlash xususiyatlari. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(24), 384-390.
5. Mirzahalilovich, Y. M., & Akramjonovna, O. S. (2022). Use of species belonging to the Coccinellidae family and carnivorous beetles against pests. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 16(10), 89-99.
6. Akramjonovna, O. S. (2022). Koksineidlarning oziqa zanjiridagi o'rni. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(23), 439-443.
7. Akramjonovna, O. S. (2022). Koksineidlar (Coccinellidae) oilasining o'rganilishi. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar*, 2(13), 733-737.
8. Akramjonovna, O. S. (2022). Karam zararkunandalarining tur tarkibi. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(24), 361-367.
9. Mamatova M. A. Signs of the spread of anemia among the population and the role of blood in the body // *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876. – 2022. – T. 16. – №. 09. – C. 16-20.*
10. Abduxalilovna, M. M. (2022). YUQUMLI KASALLIKARNING TARQALISHIDA MIKROORGANIZIMLARNING RO'LI QONDA

- HIMOYA FUNKSIYASINING SHAKILLANISHI. *Ta'lim fidoyilari*, 8, 104-114.
11. Abdukhalilovna, M. M. (2022). Morphological structure of wheat grain with a high level of nutrient content. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(09)*, 105-108.
 12. Abdukhalilovna, M. M., & Davronovich, A. D. (2022). FORMATION OF PHYSICAL SKILLS THAT INFLUENCE THE MOVEMENT SYSTEM IN THE GROWTH AND DEVELOPMENT OF THE CHILDREN'S ORGANISM. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(10)*, 80-88.
 13. Mirabbos Mirzakarim o'g'li, M. ., & Abutolib Axmadali o'g'li, Y. . (2022). MATBUOT KONFERENSIYASI DARS MISOLIDA G'O'ZA GENETIKASI VA SELEKSIYASI MAVZUSI DOIRASIDA O'QUVCHILARNI BILIM VA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USHLUBLARI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(4), 510–514. извлечено от
<https://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/1406>
 14. Abduxalilovna, M. M. (2022). MODDALAR ALMASHINUVI JARAYONIDA KECHADIGON O'ZGARISHLARDA ORGANIZIMNING ROLI. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(24), 351-356.
 15. Ma'rupov A.A., Sulonov D.SH. *Xylotrechus namanganensis* Hd (Coleoptera, Cerambycidae) qo'ng'izining biologiyasi va zarar keltirish xususiyatlari // Materials International scientific and practical conference “Protection and rational use of natural resources of the South Aral sea region” Nukus, June, 23-24, 2020. Part I. 138-142-6.
 16. Ma'rupov A. A. Materials for ftudying city barbell (Coleoptera, Cerambycidae) //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2021. – T. 2. – №. 2. – C. 102-110
 17. Mirzakarim o'g'li, M. M., & Xasanboyevna, R. D. (2022). ATROF-MUHIT IFLOSLANISHI SHAROITIDA ORGANIZMDA YUZ BERADIGAN O'ZGARISHLAR. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(14), 794-803.
 18. Asrorovna, H. N., Badriddinovich, T. A., & Kizi, T. K. F. (2021). Evaluation of the effectiveness of non-invasive methods of treatment of periodontal tissues in violation of glucose hemostasis.
 19. Xolboeva, N., & Xaydarova, D. (2022). PROVISION OF THERAPEUTIC DENTAL CARE AND PREVENTIVE MEASURES DURING PREGNANCY. *Science and innovation*, 1(D6), 179-181.
 20. Холбоева, Н. А., & Хайдарова, Д. М. (2022). МЕХАНИЧЕСКАЯ ОБРАБОТКА И РАСШИРЕНИЕ КОРНЕВЫХ КАНАЛОВ

- ХИМИЧЕСКИМИ ПРЕПАРАТАМИ (ЭНДОЛУБРИКАНТЫ). Вестник науки и образования, (4-1 (124)), 88-92.
21. Холбоева, Н. А., кизи Усмонова, М. И., & угли Бахтиёров, М. А. (2022). ILDIZ KANALLARINI KIMYOVIY MODDALAR BILAN MEKANIK ISHLOV BERISH VA KENGAYTIRISH. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences, 2(5), 186-188.
 22. Asrorovna, H. N., Muhridin, B., & Shohruh, L. (2022). Change of Oral Mucus in Patients with Diabetes. Eurasian Medical Research Periodical, 15, 51-55.
 23. Нишанов, Ю. Н., Палванова, М. С., Юлдашева, М. Т., & Шерматов, Р. М. (2020). Особенности кровоснабжения стенки тонкой кишки и его Пейеровых бляшек. Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология, (3 (175)), 66-70.
 24. MT, P. Y., Fayzulin, R. V., & Karimova, M. L. (2021, March). STUDY THE ANTHROPOMETRIC PARAMETERS OF PEOPLE LIVING IN THE SAME AREA AND ENGAGED IN THE SAME ACTIVITIES. In E-Conference Globe (pp. 198-200).
 25. MT, P. Y., Fayzulin, R. V., & Karimova, M. L. (2021, March). STUDY THE ANTHROPOMETRIC PARAMETERS OF PEOPLE LIVING IN THE SAME AREA AND ENGAGED IN THE SAME ACTIVITIES. In E-Conference Globe (pp. 198-200).
 26. Юлдашева, М. Т., & Тухтаев, К. Р. (2009). Влияние экспериментального гипотиреоза на морфологические и морфометрические показатели тимуса. Врач-аспирант, 36(9), 750-755.
 27. Азизова, Ф. Х., Юлдашева, М. Т., Тухтаев, К. Р., Сагдуллаев, Н. Х., & Худойбергенова, Ш. Ш. (2014). Структурные особенности тимуса при экспериментальном гипотиреозе у молодых крыс. Морфология, 145(3), 11-11a.
 28. Москвина, У. С., Иванова, Л. А., & Фефелов, А. И. (1981). Динамика интегральных показателей естественного иммунитета при экспериментальном гипо-и гипертиреозе. Проблемы эндокринологии, 27(6), 70-83.
 29. Азизова, Ф. Х., Юлдашева, М. Т., Отажонова, А. Н., Ишанджанова, С. Х., Махмудова, Ш. И., & Миртолипова, М. А. (2018). Морфологические особенности тимуса при экспериментальном гипертиреозе, вызванном в препубертатном периоде. Морфология, 153(3), 12-13.
 30. Sarkisova, V. (2022). ASPECTS OF THE STATE OF THE AUTONOMIC NERVOUS SYSTEM IN HYPOXIA. Science and innovation, 1(D8), 977-982.
 31. Sarkisova, V., Mavlyanova, U., Xegay, R., & Numonova, A. (2022). ESSENTIAL ROLE OF BRADIKININ IN THE COURSE OF BASIC LIFE PROCESSES. Science and innovation, 1(D8), 576-581.

32. Sarkisova, V., Xegay, R., & Numonova, A. (2022). ENDOCRINE CONTROL OF THE DIGESTION PROCESS. GASTROINTESTINAL ENDOCRINE CELLS. Science and innovation, 1(D8), 582-586.